

YENİÇERİ OCAĞI'NIN TEMELİ: DEVŞİRME USULÜ*

THE BASE OF JANISSARY ORGANIZATION: METHOD OF DEVŞİRME

Seyfettin ASLAN¹

Öz

Devşirme usulünün amacı, devletin askeri bürokrasisine eleman yetiştirmektir. Bu usulde toplumla herhangi bir organik bağı olmayan sadece padişaha bağlı kul yetiştirmek esastır. Devşirme usulünde amaç zorla din değiştirme değildir. Siyasi sistemde aristokrasinin oluşmasını önlemek ve sürekli yenilenen meritokratik bir elit kadrosunu işbaşında tutabilmek amacıyla devşirme usulü ihdas edilmiştir. Devşirme sistemi, Osmanlı devletinin kuruluşundan yıkılışına kadar devam etmiş bir kurum değildir.

Anahtar Kelimeler : Devşirme, Yeniçeriler, Askeri Bürokrasi

Abstract

Aim of Devşirme to grew personels for military bureaucracy. Aim of this method was not changing religion by force. Aim of this method grew men who have no any organic link with society and only tied to sultan. Devşirme was developed to prevent formation of aristocracy in political system and held elites in power that was formed penmanently. This system was not continue from fondation to fall in Ottoman Empire.

Key Words : Devşirme, Janissaries, Military Bureaucracy.

GİRİŞ

Devşirme usulünün amacı, devletin askeri bürokrasisine eleman yetiştirmektir. Bu usulde toplumla herhangi bir organik bağı olmayan sadece padişaha bağlı kul yetiştirmek esastır. Nitekim Mehmet Genç, devşirme usulünün siyasi sistemde aristokrasinin oluşmasını önlemek ve sürekli yenilenen meritokratik bir elit kadrosunu işbaşında tutabilmek amacıyla benimsendiğini (Genç, 2000:84) ifade etmektedir. Devşirme usulü, Osmanlıların Yeniçeri ve Kapıkulu süvarisi ihtiyacını karşılamak için daha önceden uygulanan benzer uygulamaları da göz önünü alarak geliştirdikleri bir sistemdir.

* Bu çalışma, yazarın Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde 2002 yılında tamamlanan “Osmanlı Devletinde Siyasal İktidarın Bölüşümüne Bir Bakış: Kapıkulu Ocağı ve İsyanları” adlı doktora tezinden türetilmiştir.

¹ Prof. Dr., Dicle Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, seyfettinaslan68@gmail.com
ORCID: 0000-0002-9145-2867

Bu anlamda Paul Wittek devşirme sisteminin amacını şöyle anlatmaktadır: “Osmanlı Devleti fethettiği yerlerdeki Hıristiyan halka dini hoşgörü gösteriyor ve bir takım mali faydalar da sağlıyordu. Fakat diğer taraftan bu hoşgörü yüzünden buralarda bulunan halkın büyük bir kısmı devletin teşkilatından hariç kalmış ve bundan dolayı bu unsurlar, hükümetin idari, siyasi ve askeri ihtiyaçları için kaybolmuş demektir. Bu sorun devşirme sisteminin getirilmesiyle çözüldü. Böylece, Gaza siyasetinin iki esaslı temayülü olan ihtida ve yerli halkın Türkleştirilmesi keyfiyeti devletin teşkilatı çerçevesine alınmış oldu” (Witteck, 1971:47).

Öte yandan bazı batılı yazarlar devşirme usulü hakkında ağır eleştirilerde bulunmuşlar ve “Türk devletinin haraç toplama biçiminde yaptığı bu uygulama Hıristiyan teb’anın çocuklarının etnik, dinsel ve kültürel çevrelerinden zorla koparılıp, saray, askerlik ve devlet hizmetinde kullanılmak üzere, bir yandan Sultan’a köle ve azatlı olarak hizmetle, öte yandan devletin egemen tabakasını oluşturmak üzere, bir Türk-İslam çevresine yerleştirilmesi anlamına gelir” (Werner, 1986:148;Uzunçarşılı, 1988:139) demişlerdir. Bu konudaki en ağır eleştirilerden birini de Hammer yapmıştır. O’na göre devşirme usulü, askeri istibdat tarihinde, ahlak ifsadının bir teşkilata esas olmak üzere kabulüne yegane bir misaldir ve Kara Halil’in bu icadının sonuçları itibariyle, Avrupa’nın huzur ve asayışı için Şwartz’ın top barutunun icadından bin kat daha dehşetli bir darbe teşkil etmekteydi (Hammer, Tarihsiz:98-99). Gibbons da Yeniçeri teşkilatının Osmanlı ordusunun gücünü artırmak amacıyla oluşturulmadığını, cebri ihtida için bir araç olarak kullanıldığını yeniçerilerin miktarının azlığını delil göstererek öne sürmektedir (Gibbons, 1999:98-99). Gibbons’un verdiği rakamların diğer birçok kaynaktaki rakamlarla örtüşmemesinin yanı sıra yeniçeri miktarının azlığını cebri ihtidaya örnek göstermesi enteresan, çünkü amaç ihtida olsaydı daha fazla insan devşirilirdi.

DEVŞİRME USULÜNÜN AMACI

Devşirme usulü, (Devşirme ile ilgili ayrıntı için bkz. Mumcu, 1985:60-62; Engin, 1998:154-162) Osmanlıların daha önceki devletlerin tecrübelerinden faydalanarak uyguladıkları, kaide ve kurallarını koyarak mükemmel hale getirdikleri kul sisteminin önemli bir parçasıdır. Speros, Osmanlıların Anadolu’da devşirme usulünü uygulamaya başladıkları zaman hemen hemen üç yüzyıllık hatırı sayılır bir geleneği devam ettirdiklerini (Vryonis, 2000:539) ifade etmektedir. Gelibolulu Mustafa Ali Efendi, Osmanlıların ilk düzenli ordusu olan Yaya ve Müsellemelerin yerine Yeniçerilerin ikame edilmesini şöyle anlatmaktadır: “Lakin az zamanda süvar u piyade Etrakun reayaya teaddileri hadden ziyade ve meayib-i cevri u sitemleri her cihetle hazır ve amade olmağın evlad-ı kefereden her biri ciğerdare cecdi zümre-i Yeniçeri yazılması, ehl-i İslam’ı iksara badidir, diyu buyuruldu. Ta ki, yıldan yıla biner adem yazılması mukarrer oldu” (Gelibolulu, 1997:71).

Osmanlı imparatorluk rejiminin temelinde, bir zamanlar Spartalıların da uyguladığı ve Eflatun’un öğütlediği bir eğitim sisteminin olduğu ve bu sistemin şu prensibe dayandığı iddia

edilmektedir: “Eğer bir çocuğu tümüyle şartlandırmak niyetindeyseniz, onun ailevi arka planıyla bütün bağlarını koparın” (Toynbee, 2000:48-49; Karamuk, 2000:557).

Devşirme sisteminin, Osmanlı devletinin kuruluşundan yıkılışına kadar devam etmiş bir kurum olmadığı etkili ve başarılı bir şekilde 150-200 yıl sürdüğü bilinmektedir. II. Murad zamanında başlayan uygulama XVII. yüzyıl ortalarına kadar devam etmiştir (İpşirli, 2000:162; Uzunçarşılı, 1995:497; Mustafa Nuri Paşa, 1992:18).

Devşirme usulünün amacı, devletin askeri bürokrasisine eleman yetiştirmektir. Bu usulde toplumla herhangi bir organik bağı olmayan sadece padişaha bağlı kul yetiştirmek esastır. Nitekim Genç, devşirme usulünün siyasal sistemde aristokrasinin oluşmasını önlemek ve sürekli yenilenen meritokratik bir elit kadrosunu işbaşında tutabilmek amacıyla benimsendiğini (Genç, 2000:84) ifade etmektedir.

Bu anlamda Paul Wittek devşirme sisteminin amacını şöyle anlatmaktadır: “Osmanlı Devleti fethettiği yerlerdeki Hıristiyan halka dini hoşgörü gösteriyor ve bir takım mali faydalar da sağlıyordu. Fakat diğer taraftan bu hoşgörü yüzünden buralarda bulunan halkın büyük bir kısmı devletin teşkilatından hariç kalmış ve bundan dolayı bu unsurlar, hükümetin idari, siyasi ve askeri ihtiyaçları için kaybolmuş demektir. Bu sorun devşirme sisteminin getirilmesiyle çözüldü. Böylece, Gaza siyasetinin iki esaslı temayülü olan ihtida ve yerli halkın Türkleştirilmesi keyfiyeti devletin teşkilatı çerçevesine alınmış oldu” (Wittek, 1971:47).

Devşirmeler sosyalizasyon süreci içinde savaşa ilişkin hüneler kazanırken, çok belirli bir ideolojik dönüşüm de geçirip yeni bir din içinde, sultana sadakat esasına göre “kul” olarak yetiştiriliyorlardı (Tekeli-İlkin, 1993:6). Osmanlılardan önce uygulanan kul sisteminin dezavantajını bir başka yazar şöyle ifade etmektedir: “Gulamaların sadakati değişkenlik arz etmekte ve bazı durumlarda hanedanların bertaraf edilmesiyle ve hatta Tolunoğulları, İhşidoğulları, Memluklar gibi köle hanedanlarının ortaya çıkışıyla sonuçlanmıştır” (Vryonis, 2000:520). Bu gerçekten hareketle Osmanlıların uyguladığı devşirme sisteminin bir özelliğinin de bu olumsuz durumu bertaraf etme amacına yönelik olduğu söylenebilir. Küçük yaştaki çocukların devşirme olarak alınması ve bunların düzenli ve sağlam bir eğitiminden geçirilmeleri kulun hükümdara sadakatinin pekişmesine katkıda bulunuyor ve böylelikle daha önceki kötü tecrübelerin olumsuz etkileri ortadan kaldırılmış oluyordu.

Devşirme usulünün hem devşirmeyi yapan devlet için hem de devşirilenler için bir takım faydaları olduğu söylenebilir. Devşirmenin kuralları tam olarak uygulandığı zaman bu işin kır ekonomisinin ve sonuçta reaya ailelerinin çıkarlarına uygun olduğu söylenebilir, çünkü köylü ailelerinin sayıca kalabalık olması tarım topraklarını küçülttüğü için devletin tarım politikasına aykırılığı, devşirme usulü sayesinde giderilmiş oluyordu yani hem bu küçülmenin önüne geçilmiş oluyor hem de devşirilen çocuktan ailesinin gelecekte yarar sağlaması ihtimali belirliyordu (Ayrıntılı

bilgi için bkz. Yerasimos, 1977:296-297; Ayrıca devşirmenin barbarca bir usul olmadığı hakkında bkz. Wittek, 1971:76).

Bazı Avrupalı yazarlar, Yeniçeriliğin zorla din değiştirmeye yönelik bir politik araç olduğunu iddia ederler. Devşirme miktarına bakıldığında bu iddiaların yersiz olduğu kolayca görülür, örneğin Kanuni devrinde Osmanlı ordusu 200 binden fazla iken yeniçerilerin sayısı on iki bin kadardı (Heyet, 1957:119). Ayrıca, Hoca Sadeddin Efendi'nin “Yeniçeri ocağının kuruluşunun 200. yılında toplam 200 binden fazla kişinin devşirilip yeniçeri yapıldığını” (Hoca Sadeddin Efendi, 1992:70) söylemesi devşirmenin amacının zorla din değiştirme olmadığını doğrular niteliktedir. Kırk haneden birinden devşirme alınması ve çok seçici davranılması bu usulün esas amacının müslümanlaştırma olmadığını gösteriyor. Müslümanlaştırma ikincil bir amaç olarak düşünülmüş olabilir.

Esasında devşirme usulü, kul sisteminin bir parçasını teşkil etmekte ve bu sistemle amaçlanan, toplumdaki aşiret, kabile, sülale ve aile çekişmelerinin devlete ve devletin askeri yapısına yansımaları engellemektir. Nitekim Tabakoğlu, ilk Müslüman Türk devletlerinin de siyasi parçalanmayı önlemek için köle asıllı (memluk, muizzi) kumandan ve devlet adamı kullandıklarını (Tabakoğlu, 1994:67) söylemektedir. Başka bir Avrupalı yazar, devşirme usulünü önce Osmanlı devletindeki uç beylerinin başlattığını daha sonra padişahın bu uç beylerini taklit ettiğini (Ayrıntılı bilgi için bkz. Dimitriadis, 1997:24-31) ileri sürmektedir.

Uzunçarşılı devşirmenin amacını şöyle izah etmektedir: “*Fetihlerin artması askere olan ihtiyacı artırmıştı, diğer taraftan siyasi olaylar ve duraklamalardan dolayı asker miktarının azalması Osmanlıların Rumeli’ndeki Hıristiyan tebaadan pençik oğlanından başka devşirme usulüyle Yeniçeri ocağına adam alınmasını zorunlu hale getirdi ve bu usulle hem Hıristiyan olan Rumeli halkı yavaş yavaş Müslümanlaştırılmış oldu hem de Türk ordusu güçlenmiş oldu*” (Uzunçarşılı, 1988:13; Mustafa Nuri Paşa, 1992:18). Öte yandan devşirme sisteminin sultana Türkmen beylerinin gücünü dengelemesine ve mutlak bir otokrasi kurmasına yardım ettiği de (Ahmad, 1995:32) söylenebilir.

Barkey, devşirme usulünün mantığını şu şekilde açıklamaktadır: “Diğer pek çok İslam İmparatorluğu’nda olduğu gibi, Osmanlıların da, köylüleri orduya alarak tarıma zarar vermemeye ve onların yerine imparatorluğun ekonomik üretim sürecinde daha az yer alan köleleri kullanmaya çaba gösterdikleri söylenebilir” (Barkey, 1999:33).

Devşirmelerin idari görevleri irsî değildi. Padişahın kullarından biri öldüğünde, malı karısına veya çocuklarına değil, efendisi olan Padişaha miras kalıyordu. Çocukları ise hür Müslüman kişilerdi; bu sebepten, İmparatorluk hizmetine devşirilme ihtimali kendiliğinden ortadan kalkıyordu (Toynbee, 2000:47). Bu şekilde yönetim kadrosunun ayrıcalıklı bir sınıf oluşturarak iktidar üzerinde hak iddia etmesi de engellenmiş oluyordu.

Siyasi sistemde aristokrasinin oluşmasını önlemek ve sürekli yenilenen meritokratik bir elit kadrosunu işbaşında tutabilmek amacıyla devşirme usulü ihdas edilmiştir (Genç, 2000:84).

Devşirme sistemin paradoksu; yasal olarak Osmanlı İmparatorluğunun birinci sınıf vatandaşı olan özgür Sünni Müslümanların, Hıristiyanlıktan dönmüş ve ömür boyu köle olan idarecilerin emri altına giriyor olmasıydı. 16. yüzyıl sona ermeden, hür Müslümanlar, kendileri de kapıkulları arasına girebilmek için Padişahı zorladılar. Bu ise Osmanlı imparatorluğunun çöküşünün başlangıcıydı (Toynbee, 2000:48).

Devşirme usulü, kul sisteminin önemli dayanaklarından birini oluşturmaktadır. Devşirme Osmanlıların gulam sistemine (Sevim-Merçil, 1995:513) getirdikleri bir yenilikti (Itzkowitz, 1989:80). Osmanlı'dan önce uygulanan gulam sisteminin aksine “devşirme, sadece sultana mahsus bir kul sağlama yöntemi ve paşaların ve beylerin ülke içinde devşirme toplamasına izin verilmiyordu”. Bununla beraber ülke halkından kimisi kendi isteğiyle, gönüllü olarak bey kapılarına yanaşıyor ve beylere “bende” olabiliyordu.” (Kunt vd., 1997:66).

Selçuklu Devletleri'nde ordunun ikinci büyük gücünü oluşturan gulamlar (hasa kuvvetleri) aylıklı askerlerdi ve genellikle Türk kölelerinden satın alınıp Horasan yolu ile Orta Asya'dan getirilirdi. Selçuklularda her melik, şehzade, atabek, emir, sivil ve askeri devlet erkânının kendilerine bağlı gulamları vardı ve satın alınan gulamlar sahipleri tarafından hükümdara bağlı gulamlar da sarayda özel öğretmenler tarafından yetiştirilirdi. Osmanlılarda ise bu sistem geliştirilmiş ve mükemmel bir hale gelmiştir. (Sevim-Merçil, 1995:513).

DEVŞİRME USULÜNÜN UYGULANIŞI

Devşirme usulünün ne zaman başladığı hakkında kesin bir tarih bulunmamakla birlikte “bu usulün sistematik olarak Yıldırım Bayezid zamanından beri uygulandığı” kabul edilmektedir (Ünal, 1998:18;Pakalın, 1993a:445;Timur, 1994:114;Wittek, C:6, 1971:47). Belli kuralları olan devşirme yönteminde kırk delikanlıdan biri alındığından, ilk zamanlarda Farsça çihil-yek (kırkta bir)'ten bozma “çilik” denirdi (Kunt vd., 1997:65). Devşirme kırk haneden bir oğlan devşirilmesi suretiyle yapılırdı fakat bu kural her zaman uygulanmaz, ihtiyaçlar da göz önüne alınırdı (Uzunçarşılı, 1988:16).

Devşirme ihtiyaca göre üç, beş senede bir ve bazen daha uzun aralarla 8-20 yaş arasındaki Hıristiyan çocuklardan alınırdı. Yahudilerlerden ticaretle uğraştıkları gerekçesiyle devşirme alınmazdı (Uzunçarşılı, 1988:17) Bosnalı Müslümanlar (Potur oğulları), hariç Müslümanlardan da devşirme alınmazdı (Uzunçarşılı, 1988:14). Poturoğulları deyimi Slavca Türkleşmiş, Türk olmuş manasına gelen “Poturçen”den gelmiştir. (ayrıntı için bkz. Heyet, 1957:365; Pakalın, 1993b:780; Sertoğlu, 1986:84; Pakalın, 1993a:445).

Devşirme usulü önce Rumeli'de uygulanmış ve Arnavutluk, Mora, Adalar ve Bulgaristan'dan ve daha sonraları Sırbistan ve Bosna-Hersek ve Macaristan'dan oğlan devşirilmiştir (Heyet, 1957:365; Ahmet Cevdet Paşa, 1993:85; Uzunçarşılı, 1988:14; Sertoğlu, 1986:84). Devşirme usulü 15. yüzyıl sonlarıyla 16. yüzyıl başlarında yavaş yavaş Anadolu'daki Hıristiyan tebaaya da uygulandı ve 17. yüzyılda ise genel bir hal aldı (Uzunçarşılı, 1988:14; Koçibey, 1998:31).

Devşirme işlerinden sorumlu olan Yeniçeri ağası devşirmeye ihtiyaç duyulunca divana başvurarak ihtiyaç miktarını gösterir ve devşirmeye gidecek ocak ağalarını (Bu hizmete kanunen ocaktan Sekbanbaşı, Solakbaşı, Zagarcıbaşı, Seksoncubaşı, Turnacıbaşı, Hasekiler, Zenberekcibaşı, Deveciler veya Yayabaşı'lardan biri bir takım maiyyetiyle memur edilirdi.) seçer bundan sonra devşirme yapılacak bölgelerdeki sancak beyleri, kadılar ve topraklı süvari ve zeamet sahiplerinin acemi oğlanı devşirme konusunda yardımları istenirdi (Uzunçarşılı, 1988:14-15;Heyet, 1957:365).

Devşirme için ocak tarafından bir emin ile bir memur tayin edilir ve memurun elinde devşirme fermanıyla yeniçeri ağası'nın mektubu bulunurdu. Devşirme için emin ve memur tayin edilmeden önce bu işi 16. yüzyılın ilk yarısına kadar Beylerbeyi, Sancakbeyi ve Kadılar yapardı fakat bunların rüşvet ve iltimasları görüldüğü için devşirme işi Yeniçeri ocağına bırakıldı. (Uzunçarşılı, 1988:15-16; Sertoğlu, 1986:84). Devşirme memuru, devşirme yapacağı kadılığa yani kazaya geldiğinde dellâllar aracılığıyla köylere kadar duyurular yapar ve Hristiyan çocuklar başlarında papazlar ve babaları olmak üzere vaftiz defterleriyle birlikte toplanma yerlerine gelirlerdi (Uzunçarşılı, 1988:16).

Devşirme olarak alınan çocuğun köyü, kazası, sancağı, baba ve anasının adı, sipahisinin isimleri, doğum tarihi ve dış görünüşü ve sevklerini sağlayan sürücü denilen sevk memurunun adı bir deftere yazılırdı. İki nüsha olarak yazılan bu defterlerden biri devşirme memurunda kalır diğeri çocukları sevkeden sürücüye verilirdi (Uzunçarşılı, 1988:17). Bu defterin iki nüsha olarak hazırlanmasının sebebi, sevk sırasında çocukların eksilmesi veya değiştirilmesi riskini en aza indirmektir. Bu nüshalardan birini alan devşirme memuru derhal İstanbul'a döner ve acemi oğlanları İstanbul'a geldiğinde elindeki nüshaya göre bir karşılaştırma yapardı.

Uzunçarşılı'ya göre devşirme kanununa göre Hristiyan çocuklarının en asilleri seçilirdi, papaz oğulları da alınırdu; iki çocuğu olanın biri ve birkaç çocuğu olanın uygun olan en sağlıklı ve güzeli seçilirdi; bir oğlu olanın çocuğu alınmayarak babasının hizmetine bırakılırdı. Anası ve babası ölmüş olan bir çocuğun terbiyesi eksik ve aç gözlü olacağından dolayı devşirme olarak alınmazdı. Ayrıca, Köy Kethüdası oğlu, köy halkının rezillerinden diye alınmazdı, sığırtmaç ve çoban oğullarıyla genç sığırtmaç ve çobanlar, kel, fodul (kibirli), köse ve doğuşunda sünnetli olanlardan başka, Türkçe bilen, Hristiyan iken evlenmiş olan, sanat sahibi, İstanbul'a gelip vilayetine gitmiş ve bu suretle yırtılmış olan, uzun ve kısa boylu olan oğlanların alınmaması kanundu (Uzunçarşılı, 1988:17-18; İlgürel, 1993:387-388). Ayrıca devşirme için 14-18 yaş arasında olanlar daha çok tercih edilirdi, bunun yanında Rus, Çingene ve Acemlerden oğlan devşirmek kesinlikle yasaktı. Bazı Batılı yazarların söylediği gibi beşikteki çocuklar devşirme olarak alınmazdı. Devşirme alınacak çocuk en az yedi, sekiz yaşlarında olurdu. Bu yaşlarda, çocuk hastalıklarını geçirmiş olmaktadır. Böylece devletin küçük yaşlarda çocuk devşirip hastalıklarıyla uğraşmasına gerek kalmamaktaydı.

Devşirilen çocuklar yüzer, yüz ellişer, iki yüz veya daha az veya çok kişiden oluşan gruplar halinde ve sürücüyü muhafızların gözetimi altında hükümet merkezine sevk edilirdi. Çocukların

sıkı muhafaza altında götürülme sebebi, ailelerin devşirilen çocuklarını kurtarmaya ve tekrar satın almaya çalışmalarından kaynaklanmaktaydı. Fakat daha sonraları, devşirme yoluyla şahsi menfaatler açık seçik belirince, başkaları oğullarını toplamanın içine dahil etmek için ödeme yapacaklardı (Itzkowitz, 1989:81). Ayrıca, Palmer birçok Müslümanın, çocuklarını Hristiyan ailelere ödünç vererek, bu çocukların güçlü bir kuruluş olan ocağa katılmasını sağlamaya çalıştıklarını (Palmer, 1997:26) söylemektedir.

Devşirmelere giydirilen elbiselerin parası çocuğun devşirildiği yerden hil'at baha yani kaput bedeli veya kul akçesi adıyla her çocuk başına doksanar, yüzer akçe toplanmak suretiyle sağlanırdı (Uzunçarşılı, 1988:17-18;Heyet, 1957:366). Devşirmelere kızıl aba ve sivri külah elbise giydirilmesinin sebebi kaçmaları durumunda kolayca fark edilmeleri içindi.

İstabl-ı Amire ye ait çayırıları biçtikleri, muhafaza ettikleri, atlara bakıp bunun yanında daha bazı hizmetler gördükleri için İstanbul civarında Kartal ve Kadıköy Hristiyanları devşirme vermekten muaf tutulmuşlardı (Sertoğlu, 1986:85; Uzunçarşılı, 1988:20). Devlet için yaptıkları bazı hizmetlerden dolayı devşirilmekten muaf tutulan bu gibi reayaya “muafnâmeler” verilirdi (Özcan, 1996:19). Çeşitli bölgelerden devşirilen çocuklar kabilelerle İstanbul'a gelerek muayeneden geçirildikten sonra kendilerine Acemi Oğlanı ismi verilir ve hizmete alınmış olurlardı (Uzunçarşılı, 1988:21).

Devlet merkezine gelen devşirme sürüsü iki üç gün istirahat ettirildikten sonra sağ ellerinin şehadet parmağı kaldırılarak kelime-i şehadet getirtilip Müslüman olurlar ve daha sonra sürüler acemi ocağının da amiri olan Yeniçeri ağasının teftişinden geçerdı. Uzunçarşılı kaynak olarak gösterdiği Kitab-ı Müstetab'ta, İstanbul'a gelen devşirmelerin Divan-ı Hümayun'a getirilip padişahın arz odasında iken bunları birer birer gördükten sonra içlerinden beğendiklerini padişah saraylarına diğerlerini de Yeniçeri ağasının aracılığıyla İstanbul Ağalarının Türk üzerine verdiklerini söylemektedir. (Uzunçarşılı, 1988:23; Ricaut, 1996:38). Padişah saraylarına yeterince acemi oğlanı alındıktan sonra geri kalanlar çiftçilere verilirdi. Fakat Rumeli'nden toplanan devşirmeler Anadolu'ya, Anadolu'dan toplanan devşirmeler Rumeli'ndeki çiftçilere verilirlerdi, böyle bir metot uygulanmasının sebebi, aradaki denizden dolayı kaçmalarını engellemektir (Uzunçarşılı, 1988:26).

Esir ve devşirmelerin on, onbeş ve daha yaşlılarının kendi memleketlerini, sancak, kaza ve köylerini pek iyi bildikleri ve yetiştikten sonra da geldikleri yerlerle ilgilerini kesmedikleri görülmüştür Bazı Avrupalı yazarların “devşirmelerin geçmişlerinin tamamen unutturulduğunu” söylemelerine karşın Osmanlı kayıtları bunun tersini söylemektedir. (Ayrıntılı bilgi için bkz. Uzunçarşılı, 1988:26-28).

Devşirilen çocukların iyi görünenleri, özel bir terbiye verilmek üzere padişaha ait Edirne, Galata, İshak Paşa, İbrahim Paşa saraylarına gönderilir ve buralarda devletin başına geçecek deha çapında, müstesna kabiliyetler yetiştirilirdi (Ünal, 1998:18). Kulların, savaş meydanlarından gelişi

güzel esir olarak toplanması yerine devşirme usulüyle padişaha mutlak itaat için, çok erken yaşlarda eğitilmeleri devlet için tercih edilen bir durumdu.

Devşirmeler padişaha ait saraylarda 5 ile 7 yıl arasında sıkı bir eğitim gördükten sonra, ikinci bir elemeye tabi tutulup en seçkinleri Yeni Saray denilen, Topkapı sarayına alınır, burada küçük oda ve büyük oda adı verilen saray kolejinde Türkçe, Arapça, Farsça, edebiyat, tarih, matematik, güzel sanatlar ve musiki dersleri görürler, ayrıca her birine pratik bir el sanatı öğretilir ve bunlar ok atmak, cirit oynamak, ata binmek, güreşmek gibi bedeni sporları da öğrenirlerdi (Ünal, 1998:18; Ricaut, 1996:38-42). Saray okullarında eğitimini tamamlayan iyi yetişmiş gençler daha sonra yeniçeri subayı olarak gene sultanın kapıkulları arasında hizmet ettikten sonra subaşı ya da bey olarak taşrada dirlik alırlardı (Kunt vd., 1997:66).

Anadolu ve Rumeli ağaları kendilerine teslim edilen acemileri, sanatkarlarla, şehir halkına kadı ve danişmendlere, İstanbul halkına kesinlikle satamazlardı, çünkü bu şekilde yüzü gözü açılıp şehir hayatına alışan ve sanat bilen oğlardan orduda yararlanılamazdı (Uzunçarşılı, 1988:28). Anadolu ve Rumeli ağaları saray için ayrılanlar dışındaki devşirmeler Türk köylü ve çiftçilerine dağıtılırdı. Türk'e vermek olarak adlandırılan bu uygulama ile orada belli bir süre hizmet ettikten ve hem İslam'ı hem de Türkçe'yi öğrendikten sonra eşkali yoklanıp Acemi oğlanı yazılırdı ki buna Torba Yazısı, yazılanlara da Torba oğlanı denirdi (Pakalın, 1993c:521).

DEVŞİRME USULÜNÜN ÖNEMİNİ KAYBETMESİ

Güneydoğu Avrupa'da son olarak 1676'da büyük miktarda devşirme toplandı (Palmer, 1997:26). Bundan sonra kul sistemine rastgele adam alındığı gibi, yükseliş dönemindeki sıkı eğitim-öğretim usulü de ortadan kalktı (Ünal, 1998:21) ve bu usul önemini kaybetti.

Devşirme usulünü, yeniçeri ocağı ve saray için oğlan devşirilmesi şeklinde ikiye ayırmak gerekir; ocak için oğlan devşirilmesi Köprülüler zamanından itibaren yavaş yavaş terk edilmiş fakat saray için devşirme bir asır daha devam etmiştir (Uzunçarşılı, 1988:69).

Devşirmenin önemini kaybetmesi yeniçerilerin sayısını artırma zorunluluğundan kaynaklanmaktaydı. Osmanlı tarihini inceleyen, araştıran uzmanlar genelde yeniçerilerin miktarının artmasını bir bozulma sebebi olarak ileri sürmüşlerdir. Öte yandan Cemal Kafadar yeniçerilerin sayılarının artmasını 17. yüzyılda meydana gelen askeri devrimden dolayı ateşli silahların ve piyadenin öneminin artmasıyla açıklamakta ve doğal olarak bu genişleme ihtiyacının devşirme sistemi ile karşılanmasının imkansızlığından dolayı devletin başka kaynaklara yöneldiğini ve böylelikle devşirme sisteminin ömrünü tamamladığını ifade etmektedir. Devşirme sistemi zaten pahalı bir sistemdi, küçük yaştaki çocukların alınıp yıllarca beslenmesi devlete belli bir yük getiriyordu. Ayrıca 17. yüzyılda Avrupa da ateşli silahların ve piyadenin önemi arttığından yeniçeri ocağının mevcudunu artırmak gerekmekteydi, bunu da devşirme usulüyle gerçekleştirmek imkansızdı. Devşirme alınacakların sayısını çok fazla artırmak mümkün değildi (Armağan, 2001:193).

SONUÇ

Devşirme sisteminin, Osmanlı devletinin kuruluşundan yıkılışına kadar devam etmiş bir kurum olmadığı etkili ve başarılı bir şekilde 150-200 yıl sürdüğü bilinmektedir. II. Murad zamanında başlayan uygulama XVII. yüzyıl ortalarına kadar devam etmiştir. Devşirmeler toplumsallaşma ile çeşitli yetenekler kazanırken, çok belirli bir ideolojik dönüşüm de geçirip yeni bir din içinde, sultana bağlı kullar olarak yetiştirilmekteydiler. Küçük yaştaki çocukların devşirme olarak alınması ve bunların düzenli ve sağlam bir eğitiminden geçirilmeleri kulun hükümdara sadakatinin pekişmesine katkıda bulunmakta ve böylelikle daha önceki kötü tecrübelerin olumsuz etkileri ortadan kaldırılmış olmaktadır.

Devşirme usulünün zorla din değiştirmeye yönelik bir politik araç olduğunu iddiasının, devşirme miktarını gözönüne alındığında asılsız olduğu söylenebilir. Kırk haneden birinden devşirme alınması ve çok seçici davranılması bu usulün esas amacının müslümanlaştırma olmadığını gösteriyor. Müslümanlaştırma ikincil bir amaç olarak düşünülmüş olabilir. Aslında devşirme usulü, kul sisteminin bir parçasını teşkil etmekte ve bu sistemle amaçlanan, toplumdaki aşiret, kabile, sülale ve aile çekişmelerinin devlete ve devletin askeri yapısına yansımaları engellemekti.

Devşirmelerin idari görevleri irsî değildi. Padişahın kullarından biri öldüğünde, malı karısına veya çocuklarına değil, efendisi olan Padişaha miras kalmaktaydı. Çocukları ise hür Müslüman kişilerdi; bu sebepten, İmparatorluk hizmetine devşirilme ihtimali kendiliğinden ortadan kalkmaktaydı. Bu şekilde yönetim kadrosunun ayrıcalıklı bir sınıf oluşturarak iktidar üzerinde baskı kurması da engellenmiş olmaktadır.

KAYNAKLAR

- Ahmet Cevdet Paşa. (1993), **Tarihi Cevdet**, C:1, İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- Armağan, M. (2001), “Yeniçerilerin Bitmeyen Cefaları”, (Ed.:Gürsel Dönmez), **Avrupa Günlüğü**, S.:1, Yıl:1, İstanbul:, s. 193.
- Barkey, K. (1999), **Eşkiyalar ve Devlet**, Çev.: Zeynep Altok, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Dimitriadis, V. (1997), “Devşirmenin Kökenleri Üzerine Bazı Düşünceler”, **Osmanlı Beyliği**, (Ed.: Elizabeth A. Zachariadou), Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul: s. 24-31.
- Feroz, A. (1995), **Modern Türkiye'nin Oluşumu**, (Türkçesi: Yavuz Alogan), İstanbul:Sarmal Yayınları.
- Gelibolulu Mustafa Ali Efendi. (1997), **Kitabü't-Tarih-i Kühü'l-Ahbar**, C:1 1. Kısım. Haz.: Ahmet Uğur, Ahmet Gül, Mustafa Çuhadar, İbrahim Hakkı Çuhadar, Kayseri Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Genç, M.(2000), **Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Ekonomi**, İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Gibbons, H.(1999), **Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu**, (İng. Çev.: Bülent Arı), Ankara: Ayraç Yayınları.
- Hammer, B. J. V. P.(Tarihsiz), **Büyük Osmanlı Tarihi**, C:1, (Haz.: Mümin Çevik-Erol Kılıç), İstanbul: Üçdal –İkra-Okusan.
- Heyet, (1957), **Mufassal Osmanlı Tarihi**, C:1, İstanbul: Şehir Matbaası.
- Hoca Sadeddin Efendi, (1992), **Tac'üt Tevarih**, C:1, (Haz.: İsmet Parmaksızoğlu), Ankara: K.B. Yayınları.

- Iitzkowitz, N. (1989), **Osmanlı İmparatorluğu ve İslami Gelenek**, (Türkçesi: İsmet Özel), İstanbul: Çıdam Yayınları.
- İlgürel, M. (1993), “Yeniçeriler”, **İslam Ansiklopedisi**, C:13, s. 387-388.
- İpşirli, M. (2000), “Osmanlı’da Mensubiyet ve Kıyafetler”, **Osmanlı Devleti’nde Din ve Vicdan Hürriyeti**. İstanbul: İSAV Yayınları.
- Karamuk, G. (2000), “Devşirmelerin Hukuki Durumları Üzerine” **Söğüt’ten İstanbul’a**, (Der.: Oktay Özel, Mehmet Öz), 1. Bs., Ankara: İmge Kitabevi,
- Koçibey. (1998), **Koçi Bey Risalesi**, 2..Bs. (Yay., Haz.:Dr. Yılmaz Kurt), Ankara:Akçağ Yayınları.
- Kunt, M., Suraiya F, Yurdaydın H.G. Ödekan A. (1997), **Türkiye Tarihi**, C:2, İstanbul: Cem Yayınları.
- Mumcu, A. (1985), **Osmanlı Devletinde Siyaseten Katl**, 2. Bs. Ankara: Birey ve Toplum Yayınları.
- Mustafa Nuri Paşa, (1992), **Netayic-ül Vukuat (Kurumlar Ve Örgütleriyle Osmanlı Tarihi)**, 3 Bs. C: 1-2. (Sad.: Neşet Çağatay), Ankara: T.T.K. Yayınları.
- Nihat, E. (1998), **Osmanlı Devletinde Kölelik**, İstanbul: M.Ü.İ.F. Yayınları.
- Özcan, A. (1996), “Osmanlılar’da Askeri Teşkilat”, **Osmanlı Ansiklopedisi**, C: 4.
- Pakalın, M. Z. (1993a), **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C.1, İstanbul: M.E.B. Yayınları.
- _____. (1993b), **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C:2, İstanbul: M.E.B. Yayınları.
- _____. (1993c), **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C:3, İstanbul: M.E.B. Yayınları.
- Palmer, A. (1997), **Osmanlı İmparatorluğu’nun Son Üç Yüzyıl-Bir Çöküşün Yeni Tarihi**, 6. Bs. (Çev.: Belkis Çorakçı Dışbudak), İstanbul: Sabah Yayınları.
- Ricaut. (1996), **Türklerin Siyasi Düsturları**, (Çev.: M. Reşat Uzman), İstanbul: Milliyet Yayınları
- Sertoğlu, M. (1986), **Osmanlı Tarih Lügati**, İstanbul: Enderun Kitabevi.
- Sevim, A., Merçil. E, (1995), **Selçuklu Devletleri Tarihi**, Ankara:T.T.K. Yayınları.
- Tabakoğlu, A. (1994), **Türk İktisat Tarihi**, 2. Bs. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Tekeli, İ., İlkin, S. (1993), **Osmanlı İmparatorluğu’nda Eğitim ve Bilgi Üretim Sistemlerinin Oluşumu ve Dönüşümü**, Ankara: T.T.K. Yayınları.
- Timur, T. (1994), **Osmanlı Toplumsal Düzeni**, İstanbul: İmge Yayınları.
- Toynbee, A. (2000), “Osmanlı İmparatorluğu’nun Dünya Tarihindeki Yeri”, (Çev.: Ümit Şimşek), **Osmanlı ve Dünya**, (Hazır.: Kemal Karpat), İstanbul: Ufuk Kitapları,
- Uzunçarşılı, İ. H., (1988), **Kapukulu Ocakları**, C:1, Ankara: T.T.K. Yayınları.
- _____.(1995), **Osmanlı Tarihi**, C:1, Ankara: T.T.K. Yayınları.
- Ünal, M. A. (1998), **Osmanlı Müesseseleri Tarihi**, Isparta: Kardelen Kitabevi.
- Vryonis, J. S. (2000), “Selçuklu Gulamı Ve Osmanlı Devşirmesi”. (Çev.:Mehmet Öz), **Söğüt’ten İstanbul’a**. (Der.: Oktay Özel, Mehmet Öz.), 1.Bs. Ankara: İmge Kitabevi.
- Werner, E. (1986), **Büyük Bir Devletin Doğuşu**, (Çev.: Orhan Esen, Yılmaz Öner), İstanbul: Alan Yayınları.
- Wittek, P. (1971), “Ankara Bozgunundan İstanbul’un Fethine Kadar”, (Çev.: Mualla Süerdem), **Batı Dillerinde Osmanlı Tarihleri Ansiklopedisi**, C: 6, İstanbul: Türkiye Yayınları.
- Yerasimos, S. (1977), **Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye**, C: 1, Türkçesi: Babür Kuzucu. İstanbul: Gözlem Yayınları.